

μυστικό της μεγάλης του, της άφραστης μεταφραστικής του επιτυχίας. Έτσι βγήκε ή «Ίλιάδα», έτσι το Βαγγέλιο, έτσι όλες του οι άληθινά δημιουργικές του μετάφρασες.

Έξεν άπ' τα τρία έργα που αναφέραμε, στα «Κούφια καρύδια» είναι το Κάντ ή «Κριτική του Έδουλου λογισμού» (μετάφραση Μαρκέτη και Πάλλη). Το Karl Brugman ή γλωσσολογική μελέτη «Γραφή και Δημοτική», διάφορα γλωσσικά και βιβλιοκρατικά του άρθρα, το Άσκημόπαπο του Andersen, τα «Πειραχτικά» (μέσα σ' αυτά είναι κ' οι άθάνατοι νεκρικοί διάλογοί του που στολίσανε σε περασμένα χρόνια το «Νουμά») κι ο «Ταμπουράς κι ο Κόπανος».

Ά, μ' όλ' αυτά, το βιβλίο του κ. Πάλλη τιλοφορείται «Κούφια καρύδια», σάς παρακολουθε να μάς δεΐξετε που μπορούμε να βρούμε τα γερά. Τα «Κούφια καρύδια», όπως και άλλα βιβλία του κ. Πάλλη, δέν πουλούνται. Όποιος τα θέλει τα ζητάει από τον ίδιο γράφοντάς του: Alex. Pallis Esq. Aigburth Drive. Liverpool.

T.

Ο ΠΡΩΤΟΜΑΣΤΟΡΑΣ

I.—

• Σαρανταπέντε μάστοροι κ' έξηντα μαθητάδες
• Τρείς χρόνους έδουλεύανε της Άρτας το γιοφύρι
• Όλημερίς έχτιζαν κι' από βραδīs γκρεμίζεται.

Μεγολόστομα δραματικά άρχίζει το τραγούδι του Γιοφυριού της Άρτας, ένα από τα πιο τέλεια της δημοτικής μας Ποίησης. Ό Πρωτομάστορας δέν μπορεί άκλόνητο να στερεώσει το γιοφύρι· το ρέμα είναι δυνατό κι' όλοένα το γκρεμίζει. Ό λαός που πάντοτε ύπερφυσικά βλέπει μυστικά την αισθάνθηκε την αλώνι πάλι του Άνθρώπου με τη Φύση. Με ξωτικά τη στοιχίωσε που άγρια άμύνονται για δ τι τους άνηκει κ' αίμα, κόκκινο αίμα πολύ, άπό του; ανθρώπους ζητούν για κάθε χάρη. Όλοκαυτώματα πάνστε στους Θεούς, στις μυστικές δύνამες πρόσφερνε ό λαός· ή ιδέα της Θεσίας τη δύναμη της· επιτυχίας του έδινε γιατί την όλοτελα ανθρώπινη θέληση πο έ δέν την αισθάνθηκε, κ' έπειτα ακόμα πιο όλόφυρα πίστευε σ' αυτή. Όλοκαυτώματα πρόσφερνε, ανθρώπινα σιού; πολύ άρχαίους καιρούς των οποίων ή θύμηση κρυφά στους θρύλους διατηρήθηκε. Ό ποταμός, το στοιχίό του ποταμού άνήμερα το σφαχτάρι του ζητά. Και δέν πρέπει να στοιχίωσουν μήτε ξένο, μήτε όρφανό, μήτε διαβάτη, — είναι δ:σκολοκατόρθωτο πολύ το έργο και πρέπει άκριβό πολύ να είναι το θύμα, του Πρωτομάστορα ή ίια ή παύομορφη Γυναίκα Κ' έπειτα πολύ τραγική τη θυσία διηγείται το Τραγούδι.

Τέτοια ή λαϊκή παράδοση. Κ' έρχεται ό Ποιητής· ό στοχαστικός, έπιστημονικά μορφωμένος ποιητής. Δέ θ' άντιγράψει την παράδοση· τα θύματα, οι νεράιδες και οι μούρες που ίσως μάς γοητεύουν όταν άπλά τα διηγείται ό λαός γιατί είναι άλήθειές του, γιατί έμεινος ποτέ συμβολικά και ψυχικά δέ σκέπτεται, ψεύτικα κι' άνευρα άντηχούν μέσα μας έ δέν τα τονίζει ό Ποιητής ή ό Δραματικός σύμφωνα

με τον έσώτερο δικό του και δικό μας σκοπό. Σ' όποια θέλει έξωτερική μορφή, μόνο δ τι είναι γενικό και πλατιά άληθινό, τον εντόμυχο λόγο του θρύλου, πρέπει να ύψώσει, τους άνεχτίμητους· αλλά κι' άνεμετάλλευτους θησαυρούς. Δυστυχώς πάρα πολλοί από τους συγγραφείς μας φαίνονται όλοτελα να το λησμονούν, κι' όμως είναι τόσο άπλή, τόσο όλοφάνερη ή άνάγκη αυτή της δημιουργίας για να συγκινηθεί ή άνώτερη σημερινή μας διανοητικότητα. Παρασέρονται από την εύκολη μαγεία του λαϊκού θρύλου και γράφουν τόσα έργα χωρίς ζωή, χωρίς ψυχή, χωρίς άξία.

Ένα; από τους λίγους ύψώθηκε ό Ψηλορείτης, ποιητής, στη γνήσια σημασία της λέξης, Πλάστης. Άπό την παράδοση ό τι δέν έσμιγε στο γενικό του νόημα άφάρσεσε, δύναμη σ' άλλους ή και σε δικούς του τόνους χάρισε, συνέλαβε την Ίδέα του μύθου. Έσκυψε στον Ποταμό άπάνω κι' άκουσε τον έσώτερο τραγικό σκοπό κι' αυτον τραγούδησε. Ό Πρωτομάστορας δέν μπορεί να στήσει το γιοφύρι γιατί δέ δίνεται όλακερος στο έργο. Τα πολύ μεγάλα έργα, τα πολύ δυσκολόφαστα άπειτούν όλο μας το είναι· στον ένα, το βαθύτερο Πόθο, στην άτομική μας Άλήθεια πρέπει κάθε άλλη μικρότερη για μάς επιτυχία ή εύχαριστηση να προσφέρουμε για να έχουμε τη δύναμη, όλη τη δύναμη που μόνη νικά. Η Μοίρα για μάς σήμερα δέν έχει πιά τη στενή έννοια με την όποια άπαίσινα τρομαχτική έδενε σφιχτά κάθε όρμη. Είμαστε έλεύτεροι όπως θέλομε να πλάσουμε τη ζωή μας, το άδιάκοπο δράμα σφιχτοπλεγμένων σκηνών με; το γράφομε, όπως θέλομε, διαλέγοντας κάθε χαρά, αναγκασμένοι μόνο να την έξαγοράσουμε πάνα μ' έναν πόνο της ίδιας έντισης, κάθε ζωή μ' ένα θάνατο, κάθε νίκη με μι άθυσία. . . Κ' έδώ φαίνεται ή άκριβέστατη έννοια της λέξης Θεσία που σιγά σιγά έπεσε σε όλοτελα άνυπαρχτη σημασία. Η θυσία δέν είναι ποτέ μι άνίκη του Όχι—Έγώ. Όχι—Έγώ δέν υπάρχει κι' άς ίσχυρίζονται το ενάντιο οι άνωθοι κ' οι κοντόθωροι, όταν δέν είναι ψεφτες, ήθιολόγοι. Οι μεγάλοι θεμελιωτές της άλτρούστικης Ιδέας το είξεραν· τη Θεσία τη θεωρούσαν σαν την πολύ όδυνηρή προσφορά πάντοτε για έναν άνώ ερο θρίαμβο. Είμαστε οι έλεύτεροι σκλάβοι της Μοίρας που τώρα λέγετα Ρυθμός. Κ' ή γυναίκα που κρυφά τον πλάνεψε με τα γλυκά φιλά της παίρνει από την όρμη του Πρωτομάστορα· κι' ό ποταμός νικά. Η Φύση τον άνήμπορο άνθρωπο. Όλοκαύτωμα στον ποταμό πρέπει την Άγάπη να χαρίσει. Τέτοιο το δράμα που βαύατα το αιστανόμαστε γιατί όλοι μυστικά το ζούμε.

Όχι μόνο στοχαστικά αλλά και δραματικά ύψώθηκε ό Ψηλορείτης. Κριτική που γράφηκε τότε, κ' έπίσημη μά'ισια, λέει δ:ι βρίσκει πάρα πολύ δυνατή την έπίδραση του Μέτερλινγκ και του Ibsen. Μόλις έια έργο της Νεοελληνικής μας Φιλολογίας έβγει από τον κύκλο τον κοινό, κ' είναι φυσικό τότε να είναι ξενικά έπηρασμένο, άφου δση έλληνική άτομικότητα κι' αν έχει ό Ποιητής τ' άνωτερα μαθήματα από ξένους θά τ' άντλήσει—δέν έχουμε άκόμο άρκετά ύλικό έδώ· μι άφυλετική φιλολογία δέν πλάθεται πριν περάσουν χρόνια και χρόνια ούτε κ' ή κοινωνία άπόχτησε κι' όλας τον καθαρά ξεχωριστό χαρακτήρα της—όζμουν οι κριτικοί ν' ανακαλύψουν την έμπνευση ενός από τους έπισημοποιηένους πιά ξένους δραματικούς: «D'Annunzio, Oscar Wilde, Maeterlingk, Ibsen» κ' ένα δύο άλλοι άκόμο. Όλοι όρατοι ποτέ Γάλλοι. Κ' ίσως να είναι ή μεγαλύτερη άξία των νεώτερων συγγραφέων μας και Κριτικογράφων δτι άμέσως

ἐνόησαν τὸ βιασμένο, προσποιημένο, χωρίς ἐσωτερικότη πνοῆς, γεμάτο τόσα «trices» πού ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα παλεύει νὰ ὑψώσει σὲ ἀλήθεια τὸ γαλλικὸ θέατρο. Κ' ἔπαινο θὰ ἔλεγε ἡ παρομοίωση ἢ συχνὰ οἱ κριτικοὶ μὴ ξέροντας τί ἀκριβῶς κλείνεται σὲ κάθε ἐπισημοποιημένο ὄνομα ἀδιάρφορα σὰν καλοῦσι τὸ θεωροῦν πού τὸ ἴδιο σημαίνει «ἀσχημὴ ξενικὴ ἐπίδραση». Ἄ φαίνεται ἀπὸ τὸν Πρωτομάστορα ὅτι ὁ κ. Ψηλορείτης ἔχει διαβάσει πολὺ Ἴψεν ὅτι **διάβαθε**, τίποτα περισσότερο, γιὰ ἰδιαίτερη ἀνάγνωση τοῦ Mactelinck δὲ μᾶς ἀφίει νὰ μαντέψομε. Στὸν Πρωτομάστορα ὑπάρχει ἡ Πρόσδος κ' ἡ Ἐπιστήμη τοῦ ὄραϊοῦ γενικὰ ξένου θεάτρου ἀρμονισμένη μετὰ τὴν πνοὴ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας στὴ Νεοελληνικὴ ψυχῇ, ἂν ὅχι στὸ Τέλειο, τουλάχιστο σὲ μιὰ πολὺ ὀλέψυχη προσπάθεια.

Ὅλο τὸ ἔργο ἔχει δράση καὶ σὰν τραγοῦδι ἀντιχεῖ τὰ λόγια ἀκούονται μὲ τὸν πολὺ ἐντόμυχο, ψυχικὸ τόνο. Δὲν παρὰσούρηκε ὁ Ψηλορείτης στὴν εὐκόλη κοινοτυπία τῶν στίχων πού ἔχουσ ἀπὸ ὀλίγιστες ἐξίχιστες τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὴ σκηνὴ μονότονα κουραστικὰ πληγόνου· μόνον εἰ ἄστοι στὴν ἐξωτερικὴ ποιητικὴ μορφή ἀνωθοῦ τοῦ ἐσώτερου «συγγραφοῦν» κ' ἄς βαρύνονται κάθε φιλοσοφικὴ καὶ λυρικὴ ἔξαρση, ἀκόμα πιὸ εὐκόλα τὴν ψευτικὴ, κ' ἔτσι τὸ πιὸ συχνὰ τοὺς στίχους ἀναζητοῦν οἱ ἀνάξιοι γιὰ μὲ τὴν ὁμορφιά τους καὶ μόνο νὰ νικήσουν. Κι' αὐτὴ ἡ ἐπίσημη κριτικὴ ἀνίκανη νὰ νιώσει τὴν πολὺ πιὸ δυσκολοτόνιστη καὶ δυσκολοφαστῆ μουσικὴ τοῦ πεζοῦ θεώρησε ὅτι τὸ ἔμμετρο μόνον ἀρμόζει σὲ τέτοια φανταστικὰ δημιουργήματα!... Ἄς αἰστανθῆκα κ' ἕνας Παλαμᾶς τὸν ἀσύγκριτο πλουσιώτερο γιὰ τὸ θέατρο θησαυρὸ ρυθμῶν τοῦ λυρικοῦ πεζοῦ λόγου... ἀρμονίες ἀμέτρητες πού τις μάντευαν κ' ὅλας οἱ ἀρχαίους μὲ τὸν ἐλεύτερο πάντοτε στίχο τους.

Σὲ πολλὰ σημεῖα σύμφωνα τόνισαν τὴν ψυχικὴ μελωδία τοῦς ὁ Παλαμᾶς κ' ὁ Ψηλορείτης. Τὸ Νόημα δὲν εἶναι καθόλου ὁμοιο, ἡ Τρισεύγενη εἶναι πολὺ λιγώτερο θεατρικὴ, ὅμως ἀξίζει νὰ σημειωθῇ, χωρίς μὲ ὄλο τὸ ἐνδιαφέρον του σ' αὐτὸ τὸ θέμα τώρα περισσότερο νὰ ἐπιμένουμε, ἡ συγγένεια τῶν τάσεων τῶν δύο ἔργων πρὸς τὸν ἴδιον σκοπὸ, τὴ νεότερη ἑλληνικὴ Τραγωδία.

Ὁ Ψηλορείτης δὲν ἀλλάζει τὴ σκηνή: Ἕνας κάμπος Πλατὺς περὶ ὁ ποταμὸς καὶ χάνεται στὰ βάθια. Πέτρα μακρὰ, ἀνταρμενές οἱ κορφές τῶν βουνῶν. Τὸ γιοφύρι κάτα σπρὸ λαμποκοπῆ μέσα στὸν ἀπομεσημεριανικὸ ἥλιο. Καὶ μεταξὺ πρῶτου καὶ δευτέρου μέρους δὲν ἔχει διάλειμμα μὲ κλείσιμο τῆς αὐλαίας. Κάποιο Intermezzo ἀπαγγέλου οἱ χοροὶ, τὸ χορικὸ τοῦ ἀρχαίου δράμα, τὸ Intimezzo τοῦ κρητικοῦ μεσαιωνικοῦ θεάτρου. Θησαυροὺς κλείνει ἀνέυρετους ἀκόμα τὸ Βεζαντινὸ Θέατρο...

Τὸν ἀρχαῖο χορὸ τὸν ἀναζωογονεῖ νεωτεριστικὰ. Δὲν εἶναι πιὸ ὁ μεγαλόπρεπος χορὸς πού στέζεται μονάχα θεατῆς γιὰ νὰ ἐκφράσει μὲ στίχους λυρικοὺς καὶ φιλοσοφικοὺς ὅτι αἰστάνεται, ὁ χορὸς μὲ τὴν ἀκίνητη πλαστικὴ τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων ὁμορφιά τὴν ὑπέροχη ἀλλὰ τόσο ἀντίθετη στὴ σημερινὴ μας θεατρικὴ ἀντίληψη. Ὁ χορὸς τοῦ Πρωτομάστορα ἐκφράζεται πάντα μεγαλόστομα λυρικὰ ἀλλὰ ρεαλιστικὸς σύγχρονα ζεῖ· ἀγρία μάλιστα κάποτε συντροφεμένος ἀπὸ μιὰ ἀντάρτισσα τοιγάντικη μουσικὴ. Ἕνα τοιγάνικο χορὸ. Καὶ σὲ διὸ τὸν χώρισε, ἴσως ὅμως χωρὶς κ' ὀλοτέλεια νὰ ἐξάρει τὴ δραματικὴ ἀντίθεση: Σὲ Θεριστάδες οἱ ἄνθρωποι οἱ συντηρητικοὶ τοῦ στενοῦ χωριοῦ μὲ τὴ μικρὴ

ψυχῇ, θερίζουν ὅτι σπείρανοι ἄλλοι, καὶ σὲ Μαστόρους, οἱ Ἐλεύτεροι. Δὲν εἶναι οἱ Πλάστες, κείνους ὁ Πρωτομάστορας τοὺς συμβολίζει, ἀλλ' εἶναι οἱ Ὀμορφοὶ πού ἀγαποῦν τὸ ἄφραστο γι' αὐτοὺς καὶ μὲ λατρεία δίνονται στὸ Δυνατὸ πού τὸ Ἰδανικὸ τοὺς δημιουργεῖ. Ζηλοφθονα γιὰ τ' αὐτὸ τοῦ δίνονται... δὲν πρέπει ποτὲ νὰ χαμηλώσει ἀπὸ τὸ ψηλὸ τοῦ βάθρου ὅπου ὀλοένα ὠραιότερο τὸν θέλουν. Τὸν ἀγαποῦν σὰν τὴν ὑπέρτερη νουσταλγία τοῦ Ἐγὼ τους. Καὶ λένε οἱ Θεριστάδες ἄντρες καὶ γυναῖκες: «Γερὸ καὶ δυνατὸ σὰ βράχος τὸ γιοφύρι, κύταξε μὲ πόση δίψα καὶ μὲ πόση λαχτάρα μπήχει τις εἴξες του στὸν ποταμὸ». Τὸ Ὁραῖο τοῦ ὄραϊο καὶ τὸ μαντεύουν, μόνο τ' Ὁρέλιμὸ τοῦ θέλουν καὶ γιὰ τὸ Χρήσιμὸ τοῦ φοβοῦνται μήπως καὶ πάλι γκρεμιστεῖ ὅπως τρεῖς νύχτες τώρα τὴν ἴδια βραδυὰ πού τέλειωνε καὶ στήναν τοὺς χοροὺς καὶ τὰ γλέντια, φοβοῦνται καὶ γιὰ τις φοιχτές συμφορὲς πού σκόρπισε στὸ χωριὸ τὸ πλημμύρισμα. Τίποτε ἀπώτερο δὲ νοιώθουν τὸ καινούριο πάντα κατατρέχουν ὡς πού κοινὸ νὰ ἔχει γείνει. Κ' ἔξαφρα πάλι μανιάζει ὁ ποταμὸς· αἶμα ζητάει, τὴ θυσία ὅπως τὴ νοιώθει ὁ ὄχλος. Κάποιο μυστήριον πολὺ μεγάλο, κρυφισσιάνεται μικρὰ γιὰτι εἶνε μικρὸς. «Φεβροῦμαι» ἀκούεται τραγικὴ ἢ φωνὴ του. Καὶ λαϊκὰ στοὺς ἄγρους, στὴ Παναγία δεεται. Δὲ σκέπτεται ποτὲ τ' ἀνωφέλειο τῆς ἰσκειας, ὅτι ἂ μιὰ δύναμη μποροῦσε νὰ τοὺς σώσει θὰ εἶταν ἡ ἴδια πού τὸ κακὸ θέλησε, τὸ ἀδύνατο θέλησε; ὑπέρτερης τοῦ Ρυθμοῦ. Στὰ λόγια πού ψιθυρίζει παρηγοριὰ βρίζει, παρηγοριὰ στὸ μεγάλο φθόνον τῶν Ταπεινῶν γιὰ τὸν Ἕνα, τὸν Ξεχωριστὸ. Μισεῖ τὸν Πρωτομάστορα καὶ θὰ χαρεῖ καταστραμμένο καὶ πάλι τὸ ἔργο του νὰ δεῖ. Θὰ σημαίνει τότε τῆς Ἐκδικησῆς ἡ ὄρα. Θάιναι νύχτα... στὴν ἀκροποταμιὰ...μέσα στίς ἀλυσγαριές» πάντοτε μικρὸς δὲν ἔχει οὔτε κἀν πεποιθῆση στὸν ἑαυτὸ του: «Κανένας δὲ θὰ μᾶς δεῖ... Μήτε τὸ φεγγάρι δὲ θὰ δεῖ, μήτε τὸ φεγγάρι, τὰ ἔργα τὴ φεγγατᾶ». Κ' ἐνὼ συζητᾶ, φοβάται κ' ἐλπίζει, περνοῦν κορμια, τὰ χελιδόνια τῆς Μοίρας, τὰ χαροπούλια, ἀποπᾶνω ἀπὸ τὸ γιοφύρι πού λυσσασμένο κ' ὅλας τὸ δαγκώνει τὸ πεισίμ κ' ἕνα προμήνημα ρίχνει ὁ ἴσκιος τους. Κάτι ἀκατάπαυστα περιμένουμε, κάτι πού σιμώνει τραγικὸ.

Κ' οἱ Θεριστάδες, ὁ ὄχλος πού τόσο τέλεια τὸν ψυχολόγησε ὁ Ψηλορείτης, τὴ λύση πιὸ ρίχνει σὲ κάθε ψηλὸ στριγγιλιάρικα σαρκάζει τὸν Τραγουδιστὴ γιὰ τὴν ἀνώφελι ἀγάπη του γιὰ τὴ Σμαράγδα: «Νεραῖδοχτυπημένε σοῦ χτύπησε πάλι ὁ ἥλιος. Κι' ἄρχισες τὸ παραμυθιό». Δὲ νοιώθει τις ἀνάλαφρες ἀγάπες! Κι' αὐτὴ τὴ Σμαράγδα λερώνει. «Νοικοκυρὰ δὲν εἶναι, ἐργατικὴ δὲν κάνει. Ὁλημερὴς γυρίζεις στὰ χωράφια καὶ στοὺς ἥλιους». Κεῖμα βαρὺ θεωροῦν οἱ πολλοὶ ἀπὸ τὸν κοινὸ νοικοκυριστικὸ κύκλο νὰ θέλει κανεὶς νὰ ἔβγει. Τοὺς νουσταλγικοὺς στρατοκόπους τὴς Ζωῆς πού τὰ σύγνεφα ἀγναντεύουν ὅταν παίζουν μὲ τὸν ἥλιο, πού τὰ σύγνεφα καὶ τὰ λουλούδια ἀγαποῦν «εμπέλῃδες, τοὺς λένε, πού ἀδίκαι τοὺς δύνουνε καὶ τρῶνε». Ἄς ξέροι ὁ ἕνας περήφανος νὰ περιφρονεῖ τις μικροπρέπειες. Καὶ γλωσσὸ ρώει ὁ ὄχλος τὴ Σμαράγδα—ὅτι εἶναι μακριὰ γιὰτι ὅταν σιμώνει τὴν ἀγαποῦν νικημένοι ἀπὸ τὸ γόητρο τῆς ὁμορφιάς πού πρέπει βία νὰ ἐπιβάλλεται γιὰ νὰ τὴν αἰστανθῶν οἱ δούλοι. Κ' ἔπειτα χαρίσματα τοὺς φέρνει. Τὴν ὁμορφὴ σκέψη πού δώρο διάλεξε στὸν καθένα ὅτι ἐπιθυμεῖ βέβαια δὲν τὴ νοιώθουν· ὅμως πρᾶτα χαίρονται καὶ ἄμέσως ἀρχίζουν τις εὐχές, τις ψεύτικες εὐχαριστίας: «Πόσο εἶσαι καλὴ, πόσο εἶσαι καλὴ».

(Ἀκολουθεῖ)

ΛΑΚΗΣ ΘΡΥΑΟΣ